

ผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์สัมพันธ์ ใจมฉาย

ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม

คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล

เอ็น-อะเซทิลซิสเทอีน (N-acetylcysteine, NAC) เป็นยาต้านพิษที่มีประโยชน์ในการรักษาภาวะพิษต่อตับที่เกิดจากยาพาราเซตามอลและสารพิษชนิดอื่นที่มีฤทธิ์ทำลายกลูตาไธโอน (glutathione) ที่ตับ เช่น chloroform, carbon tetrachloride

เภสัชวิทยาและเภสัชจลนศาสตร์

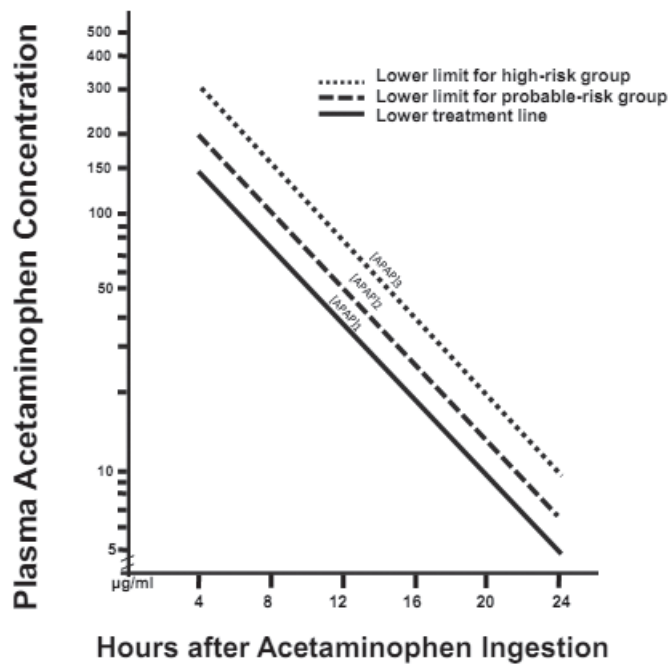
NAC เป็นยาที่สามารถบริหารได้ทางเดินอาหารและหลอดเลือดดำ การดูดซึมจากทางเดินอาหารได้สัดส่วนยาเข้าสู่ระบบไหลเวียนประมาณร้อยละ 10-30 เพราะมีการกำจัดในการผ่านครั้งแรกที่ตับสูงและระยะเวลาดูดซึมจนถึงระดับสูงสุดในเลือดเฉลี่ย 1.4 ชั่วโมง และมีค่าครึ่งชีวิตเฉลี่ย 2.5 ชั่วโมงจากการกำจัดทางตับและไต¹ NAC ออกฤทธิ์ในการรักษาภาวะพิษจากยาพาราเซตามอลทั้งโดยการลดความเสี่ยงในการเกิดพิษต่อตับหากเริ่มการรักษาอย่างทันท่วงที และโดยการลดความรุนแรงและผลแทรกซ้อนจากพิษต่อตับเมื่อผู้ป่วยเกิดภาวะนี้ขึ้นแล้ว NAC ทำหน้าที่ให้สารตั้งต้นซิสเทอีนในการสังเคราะห์กลูตาไธโอนเพื่อชดเชยกลูตาไธโอนที่หมดไปในกระบวนการกำจัดเมตาบอไลต์คือ N-acetyl-p-benzoquinone imine (NAPQI) ของยาพาราเซตามอลที่เป็นพิษต่อตับ

การเริ่มรักษาด้วย NAC ภายในเวลา 6-8 ชั่วโมงหลังจากผู้ป่วยได้รับยาพาราเซตามอลเกินขนาด ช่วยทดแทนกลูตาไธโอนก่อนที่จะลดลงจนถึงระดับวิกฤต และช่วยลดความเสี่ยงจากการเกิดภาวะพิษต่อตับได้² ดังมีรายงานอุบัติการณ์พบภาวะพิษต่อตับประมาณร้อยละ 0-2 หลังผู้ป่วยได้ยาพาราเซตามอลเกินขนาดเฉียบพลันแล้วได้รับการรักษาด้วย NAC ภายใน 6-8 ชั่วโมง แต่จะมีความเสี่ยงของการเกิดพิษต่อตับสูงขึ้นจนอาจถึงร้อยละ 54 หากเริ่มการรักษาในช่วง 10-25 ชั่วโมงหลังการได้รับพาราเซตามอลเกินขนาด³

การบริหาร NAC สามารถลดอัตราการเสียชีวิต อัตราการเกิดภาวะแทรกซ้อนจากตับวายและระยะเวลาของการรักษาในโรงพยาบาลได้อย่างมีนัยสำคัญสำหรับผู้ป่วยที่เกิดภาวะพิษต่อตับจากยาพาราเซตามอล โดย “ภาวะพิษต่อตับ” ในการวิจัยทางพิษวิทยาของยาพาราเซตามอล หมายถึง การเพิ่มของเอ็นซีเอ็มระดับถึงระดับ 1,000 IU/L หรือมากกว่า ส่วนกลไกการออกฤทธิ์ในการรักษาภาวะพิษต่อตับข้างต้นนั้นได้แก่ การลดการอักเสบของตับ และเพิ่มการใช้ออกซิเจนของเซลล์⁴

3.1 ภาวะพาราเซตามอลเกินขนาดหรือภาวะพิษจากพาราเซตามอล ดังนี้

- ผู้ป่วยที่ได้รับยาพาราเซตามอลเกินขนาด (ขนาด 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัมหรือ มากกว่า) แบบเฉียบพลัน (กระบวนการได้รับยาเสร็จภายในเวลา 8 ชั่วโมง)
- ผู้ป่วยที่ได้รับยาพาราเซตามอลแบบเฉียบพลัน (กระบวนการได้รับยาเสร็จภายในเวลา 8 ชั่วโมง) ที่มีระดับพาราเซตามอลในซีรัมมากกว่า treatment line ใน Rumack-Matthew Nomogram (รูปที่ 8) treatment line หมายถึงเส้น nomogram ที่ผ่านจุด 150 มิลลิกรัม/ลิตรที่ 4 ชั่วโมง

รูปที่ 8 ดัดแปลงมาจาก Rumack-Matthew Nomogram

- ผู้ป่วยที่เข้ากับเกณฑ์ทั้งสองข้อ ดังนี้
  1. เป็นการกินเกินขนาดแบบค่อยเป็นค่อยไป (staggered overdose, repeated supratherapeutic ingestion) ซึ่งหมายถึงการกินหลายครั้งหรือกระบวนการได้รับยาเสร็จภายในเวลานานกว่า 8 ชั่วโมง
  2. ได้รับยาพาราเซตามอลเกินขนาด ได้แก่
    - a. ขนาดเฉลี่ย ≥ 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมง หรือ ≥ 6 กรัม/24 ชั่วโมง (เลือกใช้ค่าที่น้อยกว่า) หากเป็นการกินเกินขนาดในช่วงระยะเวลา 48 ชั่วโมง หรือ
    - b. ขนาดเฉลี่ย ≥ 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมง หรือ ≥ 4 กรัม/24 ชั่วโมง หากเป็นการกินเกินขนาดในระยะเวลา 72 ชั่วโมงหรือมากกว่า

สำหรับผู้ป่วยที่มีลักษณะการได้รับยาและขนาดยาเข้าได้กับข้อ 1 และ 2 ข้างต้น แพทย์ควรเริ่มการรักษาด้วย NAC ถ้าระดับพาราเซตามอลในซีรัมมากกว่า 10 มิลลิกรัม/ลิตร หรือมีค่าเอ็นไซม์ตับผิดปกติ ส่วนในโรงพยาบาลที่ตรวจระดับพาราเซตามอลไม่ได้ควรเริ่มการรักษาผู้ป่วยด้วย NAC ถึงแม้ระดับเอ็นไซม์ตับเมื่อแรกจับจะปกติและหยุดการรักษาเมื่อได้ยาครบ หรือเอ็นไซม์ตับมีค่าปกติที่เวลาอย่างน้อย 36 ชั่วโมงหลังการกินพาราเซตามอลครั้งสุดท้าย

3.2 ภาวะตับอักเสบจากสารพิษบางชนิด เช่น เห็ดพิษกลุ่ม cyclopeptide ได้แก่ เห็ดระโงกหิน เห็ดไข่ตายซาก เห็ดไข่เป็ด และสาร acrylonitrile, carbon tetrachloride, chloroform หรือสารกลุ่ม chlorinated hydrocarbon ชนิดอื่นๆ

ข้อห้ามใช้

ผู้ป่วยที่มีประวัติภาวะแพ้ NAC (IgE mediated hypersensitivity ต่อ NAC) ซึ่งเป็นภาวะที่พบน้อยมากผู้ป่วยส่วนใหญ่จะเกิดปฏิกิริยาเป็นแบบ anaphylactoid (pseudanaphylaxis)

ข้อควรระวัง

NAC จัดอยู่ใน US FDA Pregnancy Category B ซึ่งหมายถึงยาที่ศึกษาในสัตว์ทดลองแล้วไม่เกิดความผิดปกติต่อ fetus แต่การศึกษาในหญิงมีครรภ์ยังมีข้อมูลไม่มากพอ ดังนั้นแพทย์จึงอาจพิจารณาบริหาร NAC ในหญิงตั้งครรภ์ที่มีข้อบ่งชี้ได้โดยควรใช้ NAC แบบบริหารทางหลอดเลือดดำ

อาการอันไม่พึงประสงค์

1. การบริหาร NAC ทางเดินอาหารอาจทำให้เกิดอาการคลื่นไส้ อาเจียนได้ ซึ่งอาจเป็นเหตุให้ผู้ป่วยได้ยาน้อยกว่าขนาดที่คำนวณไว้ แพทย์จึงควรให้การรักษาผู้ป่วยที่รับการรักษาด้วย NAC ทางเดินอาหารที่มีอาการคลื่นไส้ อาเจียนมาก ด้วยยากันอาเจียน เช่น ondansetron หรือ metoclopramide⁵

2. การบริหาร NAC ทางหลอดเลือดดำอาจทำให้เกิดปฏิกิริยา anaphylactoid ซึ่งอาจเกิดภาวะผื่นลมพิษหรือผื่นแบบ angioedema ภาวะหลอดลมหดรัดเกร็งและภาวะความดันโลหิตต่ำ จนอาจถึงภาวะช็อค และอาจเป็นเหตุให้เสียชีวิตได้ ภาวะ anaphylactoid จาก NAC ทางหลอดเลือดดำมีอุบัติการณ์ประมาณร้อยละ 5-15 (บางการศึกษารายงานอุบัติการณ์สูงถึงร้อยละ 49)⁵ และมีความเสี่ยงเพิ่มขึ้นในผู้ป่วยที่มีประวัติภาวะหอบหืดและประวัติปฏิกิริยา anaphylactoid จากการได้รับ NAC ซึ่งการดูแลรักษาผู้ป่วยที่มีภาวะ anaphylactoid จากการได้รับ NAC ทางหลอดเลือดดำได้แก่ หยุดการบริหารยาทันทีและให้การรักษาด้วยยา antihistamine เช่น chlorpheniramine หรือ diphenhydramine ผู้ป่วยที่มีภาวะหลอดลมหดรัดเกร็ง หรือความดันโลหิตต่ำรักษาภาวะฉุกเฉินแบบเดียวกับการรักษาภาวะ anaphylaxis เมื่อผู้ป่วยหายจากอาการเหล่านี้แล้ว แพทย์สามารถพิจารณาบริหาร NAC ต่อได้โดยอาจบริหารได้ทางการกินหรือทางหลอดเลือดดำ⁶

ปฏิกิริยาต่อยาอื่น

การบริหาร NAC ทางทางเดินอาหารร่วมกับผงถ่านกัมมันต์ (activated charcoal) อาจทำให้ NAC บางส่วน ถูกดูดซับไว้ด้วยผงถ่านกัมมันต์ อย่างไรก็ตาม แพทย์ควรทำการรักษาผู้ป่วยด้วยผงถ่านกัมมันต์และให้ NAC ขนาดตามปกติได้⁷

ขนาดและวิธีใช้

ในปัจจุบันมีวิธีบริหาร NAC สองวิธี ได้แก่ การบริหารทางหลอดเลือดดำและการบริหารทางทางเดินอาหาร จากหลักฐานทางการแพทย์ประสิทธิภาพในการป้องกันภาวะพิษต่อตับจากพาราเซตามอลไม่มีความแตกต่าง อย่างมีนัยสำคัญ อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพในการรักษาขึ้นอยู่กับกรเริ่มการรักษาภายใน 8 ชั่วโมงแรกหลัง ได้ยาเกินขนาดและการที่ผู้ป่วยได้รับยาอย่างเพียงพอ ดังนั้นการเลือกวิธีบริหาร NAC ขึ้นกับความเหมาะสมตาม สถานการณ์ของผู้ป่วย เช่น อาการอาเจียน ความสามารถในการเฝ้าระวังสัญญาณชีพและภาวะอันไม่พึงประสงค์ จากยา และความพร้อมของโรงพยาบาล เช่น รูปแบบยาที่มี ค่าใช้จ่ายสำหรับยาและการนอนโรงพยาบาล

1. **การบริหารทางทางเดินอาหาร** เริ่มด้วยขนาด 140 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ตามด้วย 70 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ทุก 4 ชั่วโมงอีก 17 ครั้ง แพทย์ควรบริหารยาซ้ำ หากผู้ป่วยอาเจียนภายในหนึ่งชั่วโมงหลังจากการบริหารยา⁴

2. การบริหารทางหลอดเลือดดำ⁴

2.1 สำหรับผู้ใหญ่ (น้ำหนักตัว ≥ 40 กิโลกรัม) ทำโดยการบริหารในสารน้ำ 3 ขวด ดังนี้

- NAC 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 200 มิลลิลิตร บริหารในเวลา 1 ชั่วโมง ตามด้วย
- NAC 50 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 500 มิลลิลิตร บริหารในเวลา 4 ชั่วโมง ตามด้วย
- NAC 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 1,000 มิลลิลิตร บริหารในเวลา 16 ชั่วโมง

2.2 สำหรับเด็ก (น้ำหนักตัว 20-40 กิโลกรัม) ทำโดย การบริหารในสารน้ำ 3 ขวด ดังนี้

- NAC 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัมในสารน้ำ 5% Dextrose in water 100 มิลลิลิตร บริหารในเวลา 30 นาที ตามด้วย
- NAC 50 มิลลิกรัม/กิโลกรัมในสารน้ำ 5% Dextrose in water 250 มิลลิลิตร บริหารในเวลา 4 ชั่วโมง ตามด้วย
- NAC 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัมในสารน้ำ 5% Dextrose in water 500 มิลลิลิตร บริหารในเวลา 16 ชั่วโมง

2.3 สำหรับเด็ก (น้ำหนักตัว < 20 กิโลกรัม) ทำโดย การบริหารในสารน้ำ 3 ขวด ดังนี้

- NAC 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 3 มิลลิลิตร/กิโลกรัม บริหารในเวลา 30 นาที ตามด้วย
- NAC 50 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 7 มิลลิลิตร/กิโลกรัม บริหารในเวลา 4 ชั่วโมง ตามด้วย
- NAC 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 14 มิลลิลิตร/กิโลกรัม บริหารในเวลา 16 ชั่วโมง

3. น้ำหนักที่ใช้ในการคำนวณยาและสารน้ำ ให้ใช้น้ำหนักจริงหากผู้ป่วยมีน้ำหนักตัวไม่เกิน 110 กิโลกรัมในกรณีที่ผู้ป่วยมีน้ำหนักตัวมากกว่า 110 กิโลกรัมให้คำนวณด้วยน้ำหนัก 110 กิโลกรัม^{4,8}

4. การบริหาร NAC ในกรณีที่ผู้ป่วยมีภาวะตับอักเสบที่เกิดจากพาราเซตามอล เช่น ค่าเอนไซม์ตับเพิ่ม ขึ้นมากกว่า 1,000 IU/L ทำโดยการบริหาร NAC ทางหลอดเลือดดำในขนาด 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัม ในสารน้ำ 5% Dextrose in water 1,000 มิลลิลิตร ในเวลา 24 ชั่วโมงโดยบริหารต่อเนื่องจนกระทั่ง ภาวะพิษต่อตับของผู้ป่วยดีขึ้นโดยพิจารณาจากการที่เอนไซม์ตับลดลงจนต่ำกว่า 1,000 IU/L และผู้ป่วยไม่มีลักษณะที่บ่งชี้ภาวะตับวาย (ค่า prothrombin time INR < 1.3 และผู้ป่วยไม่มีภาวะ hepatic encephalopathy และ ไม่มี acidosis)⁴

5. แพทย์อาจพิจารณายุติการรักษาด้วย NAC ได้ โดยไม่ต้องบริหารยาจนครบตามขนาดยาในข้อ 1 และ 2 ข้างต้นหาก

- ผู้ป่วยมีค่าเอนไซม์ตับปกติและระดับยาพาราเซตามอลในซีรัมน้อยกว่า 10 มิลลิกรัม/ลิตร ที่เวลาอย่างน้อย 36 ชั่วโมงหลังจากการได้รับยาเกินขนาด^{3,9,10} หรือ
- ผู้ป่วยมีค่าเอนไซม์ตับปกติ ที่เวลาอย่างน้อย 48 ชั่วโมงหลังจากการได้รับยาเกินขนาด¹¹

รูปแบบของยา

- ยาผง (powder หรือ granules) สำหรับผสมน้ำเพื่อดื่มหรือบริหารทางสายสวนกระเพาะอาหาร ขนาด 100, 200 และ 600 มิลลิกรัม ต่อซอง
- ยาเม็ด (effervescent tablet) สำหรับผสมน้ำเพื่อดื่มหรือบริหารทางสายสวนกระเพาะอาหาร ขนาด 600 มิลลิกรัม ต่อเม็ด
- สารละลายสำหรับให้ทางหลอดเลือดดำ (intravenous infusion) ความเข้มข้น 100 มิลลิกรัม ต่อมิลลิลิตร

หมายเหตุ

ตามแนวทางการรักษาภาวะพิษพาราเซตามอลในต่างประเทศ^{4,12,13} เกณฑ์ขนาดของยาในการกินพาราเซตามอลเกินขนาดเฉียบพลันเท่ากับขนาด ≥ 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัมหรือ ≥ 10 กรัม (เลือกใช้ค่าที่น้อยกว่า) และเกณฑ์สำหรับการกินพาราเซตามอลเกินขนาดแบบค่อยเป็นค่อยไปเท่ากับ ≥ 200 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมงหรือ ≥ 10 กรัม/24 ชั่วโมง หากเป็นการกินเกินขนาดในระยะเวลา 24 ชั่วโมง และ ≥ 150 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมงหรือ ≥ 6 กรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมง หากเป็นการกินเกินขนาดในระยะเวลา 48 ชั่วโมง และ ≥ 100 มิลลิกรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมง หรือ ≥ 4 กรัม/กิโลกรัม/24 ชั่วโมง หากเป็นการกินเกินขนาดในระยะเวลา 72 ชั่วโมงหรือมากกว่า แต่ในประเทศไทยผู้เชี่ยวชาญแนะนำให้ใช้เกณฑ์ที่ต่ำกว่า (ดูในข้อบ่งชี้ของการใช้ NAC) เพื่อเพิ่มความไวในการวินิจฉัยความเสี่ยงต่อการเกิดพิษต่อตับและเพื่อให้เกิดความปลอดภัยสูงสุดแก่ผู้ป่วยเพราะโรงพยาบาลส่วนใหญ่ในประเทศไทยไม่สามารถตรวจวิเคราะห์ระดับพาราเซตามอลในซีรัมได้และการดูแลผู้ป่วยอาศัยเพียงขนาดยาพาราเซตามอลที่ผู้ป่วยได้รับเกินขนาดและค่าเอ็นซีเอ็มระดับเท่านั้น

เอกสารอ้างอิง

1. Shen F, Coulter CV, Isbister GK, Duffull SB. A dosing regimen for immediate N-acetylcysteine treatment for acute paracetamol overdose. Clin Toxicol (Phila) 2011;49(7):643-7.
2. Klein-Schwartz W, Doyon S. Intravenous acetylcysteine for the treatment of acetaminophen overdose. Expert Opin Pharmacother 2011;12(1):119-30.
3. Betten DP, Cantrell FL, Thomas SC, Williams SR, Clark RF. A prospective evaluation of shortened-course oral N-acetylcysteine for the treatment of acute acetaminophen poisoning. Ann Emerg Med 2007;50(3):272-9.
4. Hodgman MJ, Garrard AR. A review of acetaminophen poisoning. Crit Care Clin 2012;28(4):499-516.
5. Sandilands EA, Bateman DN. Adverse reactions associated with acetylcysteine. Clin Toxicol (Phila) 2009;47(2):81-8.
6. Bailey B, McGuigan MA. Management of anaphylactoid reactions to intravenous N-acetylcysteine. Ann Emerg Med 1998;31(6):710-5.
7. Spiller HA, Sawyer TS. Impact of activated charcoal after acute acetaminophen overdoses treated with N-acetylcysteine. J Emerg Med 2007;33(2):141-4.

8. Tillmann BW, Takematsu M, Lugassy DM. Acetylcysteine for Acetaminophen Overdose in Patients Who Weigh >100 kg. *Am J Ther* 2013.
9. Betten DP, Burner EE, Thomas SC, Tomaszewski C, Clark RF. A retrospective evaluation of shortened-duration oral N-acetylcysteine for the treatment of acetaminophen poisoning. *J Med Toxicol* 2009;5(4):183-90.
10. Woo OF, Mueller PD, Olson KR, Anderson IB, Kim SY. Shorter duration of oral N-acetylcysteine therapy for acute acetaminophen overdose. *Ann Emerg Med* 2000;35(4):363-8.
11. James LP, Wells E, Beard RH, Farrar HC. Predictors of outcome after acetaminophen poisoning in children and adolescents. *J Pediatr* 2002;140(5):522-6.
12. Daly FF, Fountain JS, Murray L, Graudins A, Buckley NA. Guidelines for the management of paracetamol poisoning in Australia and New Zealand—explanation and elaboration. A consensus statement from clinical toxicologists consulting to the Australasian poisons information centres. *Med J Aust* 2008;188(5):296-301.
13. Dart RC, Erdman AR, Olson KR, Christianson G, Manoguerra AS, Chyka PA, et al. Acetaminophen poisoning: an evidence-based consensus guideline for out-of-hospital management. *Clin Toxicol (Phila)* 2006;44(1):1-18.